

Bilaga 8. Att rikta sig till nyanlända

En viktig målgrupp för integration på landsbygden är de nyanlända som fått sin ansökan om asyl beviljad. För de kommuner som har brist på arbetskraft och goda förutsättningar för företagande, är de nyanlända en viktig grupp att locka. Flera kommuner väljer att arbeta aktivt med asylsökande, med förhoppning om att kunna behålla dem som medborgare när de väl får uppehållstillstånd. De lyfter fram att integration och näringslivsutveckling går hand i hand.

Men även många kommuner som inte har dessa förutsättningar, ser det som intressant att arbeta med de nyanlända under deras första tid i Sverige när de bl.a. ska lära sig svenska och delta i den nyligen genomförda samhällsorienteringen. De nyanlända ses som ett sätt att fylla tomma bostäder och skapa tillfällig sysselsättning, vilket kan betyda mycket för många kommuner.¹

Tidigare möttes den nyanlände av en representant från kommunen, ofta en socialsekreterare. Nu möts de av en arbetsförmedlare med uppgift att stötta individen att så snabbt som möjligt bli självförsörjande. Att nyanlända först får möta en arbetsförmedlare som diskuterar möjligheterna till sysselsättning, istället för att möta kommunens socialförvaltning har mer än ett symboliskt värde. Det ligger också en mer optimistisk syn på människans skapande förmåga i det nya systemet. Budskapet ska vara att den nyanlände ska kunna försörja sig själv, och inte förväntas leva på bidrag.

Asylsökande och landsbygden

Många nyanlända upplever det som positivt att den närhet som finns på en liten ort gör att det är lättare att få kontakter, lära känna varandra och förstå hur samhället fungerar. Det kan vara enklare med integration på landsbygden. Men andra upplever att fördelen med att ”alla känner alla” kan vara en nackdel. Folk i bygden har en vana att anställa dem man redan känner istället för att ge den som passar bäst jobbet. Men ser man de nyanlända som en fruktbar målgrupp att samverka med, kan landsbygdens olika aktörer bidra mycket till en framgångsrik introduktion och förverkligande av målet att individen ska bli självförsörjande.²

Syns landsbygden?

Utredningen ”Mångfald som möjlighet” konstaterar att det finns många aktörer som arbetar med de personer som vill flytta till Sverige, men att samordningen dem emellan är dålig. ”Det är också tydligt att själva huvudpersonen, den utrikes födda, under sin introduktionstid har fått dålig, om ens någon, information om svensk landsbygd och de möjligheter till arbete, boende och liv som den kan erbjuda.

Arbetssökande utrikes födda med kompetens inom den gröna sektorn har inte fått denna kompetens uppmärksammas, än mindre validerad, och har heller inte i tillräcklig utsträckning blivit uppmärksammas på de jobb- och utbildningsmöjligheter som finns i den gröna sektorn.

¹ En bra genomgång finns i *Kommuner, landsting och idéburna sektorn. Samverkan vid mottagande av nyanlända invandrare*. SKL februari 2011.

² I ett intressant radioreportage jämförs invandring till Gnosjö och Malå.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=4091&artikel=4865860>

Arbetsgivare på landsbygden har inte heller i tillräcklig utsträckning haft tillgång till information om den arbetskraftsresurs för de gröna näringarna som många av landets utrikes födda utgör.”³

Migrationsverket

Den första myndighet den nyanlände möter är Migrationsverket, som kartlägger den nyanländes bakgrund samt beslutar om asyl ska ges eller inte. Verkets beslut kan överklagas till Migrationsdomstolen.

De som söker asyl i Sverige får själva bestämma var de vill bo (EBO), även om en del storstadskommuner kritiserar denna rätt. Många nyanlända ordnar själva sitt boende. För övriga hjälper främst Migrationsverket till. Personen hänvisas då till en kommun som har en överenskommelse om flyktingmottagning. När en person får en plats i en kommun, överlämnar Arbetsförmedlingen eller Migrationsverket ett bosättningsunderlag till den mottagande kommunen. Därefter delar Arbetsförmedlingen och kommunen på ansvaret för de nyanlända.

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen har det samordnande ansvaret samt är stödjande och pådrivande i förhållande till andra parter. AF ansvarar för etableringssamtal och för bosättning, samt erbjuder varje flykting en etableringsplan.

Etableringssamtalet handlar om att kartlägga den nyanländes bakgrund och att planera för framtiden i Sverige. Den nyanlände får information om var i Sverige det finns förutsättningar att få arbete. Dessa samtal leder fram till en etableringsplan som beskriver vilka aktiviteter som den nyanlände ska delta i för att så snart som möjligt bli självförsörjande.

Etableringsplanen ska utgå från den nyanländes utbildnings- och yrkeserfarenheter och ska beskriva de aktiviteter som ska föra den nyanlände till arbetsmarknaden. Planen ska minst omfatta svenska för invandrare (sfi), samhällsorientering och arbetsförberedande aktiviteter, som validering av utbildning och yrkeserfarenheter, yrkespraktik, kompletterande grundskole- och gymnasieutbildning. Etableringsplanens aktiviteter ska bedrivas på heltid och ska pågå under maximalt 24 månader.

Etableringsersättning utgår vid aktivt deltagande i etableringsplanens aktiviteter. Ersättningen är individuell, vilket ska främja att alla vuxna i ett hushåll deltar i aktiviteter. Ersättningen ersätter nuvarande kommunala introduktionsersättningar och flertalet andra stöd till nyanlända.

Erfarenheterna från 2011 är att det varit svårare än väntat att få ut de nyanlända i arbete. En viktig orsak är att det ofta är svårt att få tag på bostäder på de orter där det finns arbete. Därför hamnar ofta de nyanlända i orter där det finns boende men inte arbete. Arbetsförmedlingen

³ SOU 2008:56 s. 57.

menar att etableringsreformen har gjort det svårare för småorter och glesbygd att arbeta med nyanlända invandrare. Det kan vara svårt att ha beredskap att erbjuda de aktiviteter nyanlända har rätt till på orter som tar emot ett fåtal invandrare. Det finns exempel på att de nyanlända får pendla långt, ofta för egna pengar, för att kunna delta i de aktiviteter som erbjuds. Det diskuteras om man behöver skapa speciella resurser för att lösa dessa problem.⁴

Etableringslotsar

Den nyanlände har rätt att välja en etableringslots som stöttar med jobbsökaraktiviteter, men också i sociala frågor samt ger råd om studie- och yrkesval. Arbetsförmedlingen meddelar att man hösten 2011 har ungefär 800 lotsar som man samarbetar med, men känner inte till att någon av dem har specialiserat sig på landsbygden eller de gröna näringarna.

Givetvis är lotsarna viktiga samarbetspartners för projekt som arbetar med integration på landsbygden. Aktörer på landsbygden kan erbjuda aktiviteter som ”grön svenska”, språk- och arbetspraktik på landsbygden, jobbsökarkurser med inriktning mot landsbygdens möjligheter, starta eget kurser som ex. kan handla om möjligheter till generationsövertagande etc.

Det finns möjligheter för aktörer på landsbygden att fungera som lotsar. Det har presenterats förslag om att genomföra speciell ”gröna lotsar”, men så har inte blivit fallet. Det hindrar dock inte att företag, bygdegårdar, studieförbund, Leaderområden m.fl. engagerar sig som lotsar med landsbygdens möjligheter som specialitet.

Landsbygdsnätverket har genomfört tre utbildningsdagar för etableringslotsar. Dagarna visade att kunskaperna om landsbygden är bristfällig hos många lotsar. Därför är det viktigt att informera och utbilda denna grupp.⁵

Kommunen

Kommunerna ansvarar för bostadsförsörjning samt för undervisning i sfi, samhällsorientering och annan vuxenutbildning. Det är vanligen socialkontoret som har en enhet för flyktingintroduktion. Kommunens flyktingsamordnare är en nyckelperson att söka samverka med.

Vad gäller Sfi har man god erfarenhet av specialkurser, exempelvis Sfi för akademiker inom sjukvården, pedagoger, företagare, ingenjörer, hantverkare och andra yrkesinriktningar. Sfi för de gröna näringarna är ett intressant alternativ och något som aktörer på landsbygden kan erbjuda de nyanlända.

Samhällsorienteringen ska omfatta minst 60 timmar och består av följande obligatoriska åtta delar: Att komma till Sverige, Att bo i Sverige, Att försörja sig och utvecklas i Sverige, Individens rättigheter och skyldigheter, Att bilda familj och leva med barn i Sverige, Att påverka i Sverige, Att vårda sin hälsa i Sverige och Att åldras i Sverige.

⁴ Arbetsförmedlingens Återrapportering 2011. Nyanländas etablering – reformens första sju månader.

www.arbetsformedlingen.se/download/18.60698af7130ff01284080002575/nyanlandas-etablering-2011.pdf

⁵ www.landsbygdsnatverket.se/download/18.5075e861320679518380004000/nyhetsbrev_september_2011_w.pdf sidan 4.

För att locka de nyanlända att etablera sig på landsbygden, är det viktigt att skapa nätverk mellan landsbygdens aktörer, exempelvis Leader och Länsstyrelser, och Arbetsförmedlingen, lotsarna och kommunerna. Det är inte minst viktigt att landsbygdens aktörer samverkar med kommunerna samhällsintroduktionen. För närvarande finns inget nationellt material för denna introduktion. Denna verksamhet erbjuder ett ypperligt tillfälle för att lyfta fram landsbygdens möjligheter, bland annat med de gröna näringarna. Exempelvis idrottsrörelsen har engagerat sig i arbetet med samhällsintroduktion, för att locka nya medlemmar till föreningarna.

Skolan

Kommunerna har ansvar för skolorna som också är viktiga aktörer. Många asylsökande har barn och gruppen ensamkommande barn och ungdomar är betydande. Under senare år har skolresultaten för elever födda utomlands försämrats betydligt. Mer än var tredje utrikesfödd elev klarar inte av grundskolan. På åtta år har andelen utrikesfödda bland de som inte är behöriga att söka in på gymnasiet ökat från 24 till 37 procent.⁶

En orsak till denna utveckling kan vara att andelen barn som inte haft någon riktig skolgång i sitt hemland har ökat. En annan förklaring kan vara att andelen äldre barn ökat, vilket medför att de inte får lika lång tid i den svenska skolan. En tredje orsak kan vara att fler svenska skolor har allt färre elever med svenska som modersmål. Det finns såväl förorts- som landsbygdskommuner med skolor, främst förskolor, där uppemot 70 procent av eleverna inte har svenska som modersmål.

Den miljö som landsbygdens skolor kan erbjuda kan vara en resurs för många av dessa elever. Landsbygdsprojekt kan handla om allt från att landsbygdens skolor samarbetar med skolor i de större orter där dessa barn bor, eller att man lockar elever att gå hela sin skolgång på landsbygden. Olika landsbygdsföretag kan också vara en resurs för att förbättra dessa elevers studieresultat. Eftersom sådana aktiviteter stärker landsbygdens utveckling bör de vara relevanta för stöd från Landsbygdsprogrammet.

Kritik mot etableringsreformen

Under hösten 2011 har Migrationsverket reagerat på att samordningen för nyanlända inte fungerar överallt. Grundtanken med etableringsreformen är att en invandrare som får uppehållstillstånd direkt ska lotsas från Migrationsverkets anläggningsboende till en kommun där det finns möjlighet att få arbete. Men ett problem är att personer med uppehållstillstånd fastnar i Migrationsverkets boenden. Det tar alldeles för lång tid att hitta en kommun där det finns både bostad och möjligheter att få jobb.

Migrationsverket menar att samordningen och helhetssyn saknas i stora delar av landet, och att der råder en förvirring, främst om vad kommunens uppdrag numera egentligen är. På många håll har ett glapp uppstått innan etableringssamtal har hållits och etableringsersättningar betalats ut. Då är det Socialtjänsten som står för försörjningsstöd och

⁶ Statistik från Skolverket, redovisat i Dagens Nyheter 2011-11-29. www.dn.se/nyheter/sverige/farre-utlandsfodda-pa-gymnasiet

Återigen får den nyanlände möta en socialsekreterare istället för en arbetsförmedlare. Mötet med arbetsförmedlaren blir därmed det andra, inte det första som tanken var. Till detta kommer att Arbetsförmedlingens tjänstemän inte var förberedda på att lösa frågor som är rutin för socialtjänstens personal. Återigen talar man om bristande samordning och krångel.

Arbetsförmedlingen framhåller att det är svårt att hitta bostäder på de orter där det finns jobb, eller jobb på de orter där det finns bostäder. Nyordningen har även medfört att det tar längre tid för många kommuner att ge svar på Migrationsverkets eller Arbetsförmedlingens frågor.

Från kommunernas sida menar man att kostnaderna för ankomstkommunerna har ökat med 30 miljoner kronor. Orsaken är att de som fått uppehållstillstånd har rätt till svenskundervisning. Och när de nyanlända nu sitter fast i ett tillfälligt boende, måste ankomstkommunerna ordna sfi-undervisning i väntan på att de nyanlända ska flytta. Det finns också kommuner som är oroad över att den dåliga samordningen mellan myndigheterna kommer att medföra att många nyanlända kommer att behöva ha försörjningsstöd när den första perioden på två år gått ut.

Som framgår nedan finns det dock goda exempel på lyckade lokala lösningar. En väg till framgång är lokalt samarbete, och det öppnar möjligheter för Leader och andra aktörer på landsbygden att erbjuda lösningar på problemen.

Goda exempel på etableringsreformen

Det finns också mycket positiva erfarenheter av etableringsreformens effekter. FORES presenterar i en rapport goda exempel från Värnamo, Solna och Borlänge.⁷ I rapporten finns många tips på hur ett lyckat lokalt samarbete kan utformas. En viktig nyckel för framgång är ett lokalt samarbete som skapar fungerande lokala lösningar.

Värnamo har sedan tidigare visat upp goda resultat från sitt arbete med nyanländas etablering. Solna har länge haft ett framgångsrikt arbete med arbetsförberedande insatser. I Borlänge har man tidigare haft svårigheter med etableringen av de nyanlända, men som nu lyckas mycket bättre tack vare den nya reformen. En gemensam faktor till framgång är att man har lyckats utveckla en nära samverkan mellan Arbetsförmedlingen och kommunen. Viktigt är också att man skapat lokala lösningar som fungerar.

Rapporten lyfter särskilt fram tre åtgärdsområden i det framtida arbetet med reformen på nationell och lokal nivå:

- Flexibilitet behövs. Dagens etableringsreform upplevs i många fall som ganska stelbent, vilket hindrar möjligheten till ett lokalt anpassat integrationsarbete.
- Effektivare kommunikation behövs, i synnerhet mellan Arbetsförmedlingen och kommunen. En konkret åtgärd för att underlätta samarbetet är en samlokalisering av

⁷ Chin, Lien (2011) Lyckad etablering av en ny reform. Värnamo, Borlänge och Solna. Fores Policy Paper 2011:5. Finns på www.fores.se/assets/536/FORES_Policy_Paper_22Lyckad_etablering_av_ny_reform_22.pdf

lokaler för den personal som arbetar med integration på kommunen och Arbetsförmedlingen.

- Uppföljning av lotsarna behövs. Med dagens system är det svårt för nyanlända att bedöma kvaliteten hos lotsarnas tjänster. Lotsarna å sin sida upplever stora skillnader sinsemellan i kontakten med kommunen. Lotsarnas arbete, som tilldelas en viktig roll i den nya etableringsreformen, borde därför kontinuerligt uppföljas.”

En intressant modell är lokala överenskommelser om etableringsinsatser för nyanlända invandrare, som bl.a. används av kommunerna i Säter och Borlänge. Där gör kommunen och arbetsförmedlingen en överenskommelse om kommunikationsvägarna för att så snabbt som möjligt få ut flyktingarna i arbete. Även andra myndigheter som Försäkringskassan, Migrationsverket och Landstinget finns med. Sådana lokala överenskommelser kan vara ett intressant medel för integration på landsbygden.

Metoder att skapa möten på landsbygden

Många projekt arbetar med att skapa goda möten mellan invandrade svenskar, som ofta bor i storstädernas förorter, och landsbygden.

Samverkan stad och landsbygd

En del större städer, exempelvis Umeå, samverkar med närliggande landsbygdskommuner. Flyktingarna erbjuds att bo i kranskommunerna istället för att bo i staden. De som invandrat får pendla in till staden för viss utbildning, praktik och arbete. För dem som dock väljer att bo i staden ordnar man utflykter för att försöka locka dem att flytta till landet.

En förutsättning för att skapa mångfald och integration på landsbygden är att utveckla nätverk. Ett intressant exempel finns i Uppsala där invandrarnas samverkansorgan SIU samarbetar med Hela Sverige ska Leva i Uppsala län, för mångfaldens möten på landsbygden.

Det goda värdskapet

De kommuner som har en lång och positiv erfarenhet av flyktingmottagning, betonar vikten av att ha ett gott värdskap. Det är viktigt att den nyanlända känner sig välkommen. Ett gott värdskap stärker flyktingarna och gör att de betydligt snabbare kan försörja sig på egen hand.

Det finns kommuner som har valt att vara mycket välkomnande, att arbeta med ett gott värdskap, men också att ställa krav på flyktingarna. Det är arbetslinjen som gäller, vilket innebär att flyktingarna ska bli självförsörjande så snabbt som möjligt.

För att ge ett tydligt budskap om att det lönar sig att arbeta och att man inte får allt gratis, förekommer det att kommunen valt att möblera flyktingarnas lägenheter med begagnade möbler. Detta har dock upprört vissa faddrar. De har bland annat skrivits debattartiklar där de är upprörda över att flyktingarna måste leva med möbler som de etniska svenskarna själva inte vill ha. Mötet mellan att ställa krav på att man ska försörja sig själv och arbeta sig ”uppåt”, krockar med välvilja och engagemang för att ”ta hand om”.

Det finns många invandrare som är kritiska till de sätt de tas emot på. Det är för mycket ”att ta hand om”. De upplever att det finns ett överskott på givmildhet istället för att snabbt få ett stöd för att klara sig själv i sitt nya land.

Ambassadörer

Flera projekt arbetar med begreppet ambassadörer. Ett exempel är att man utbildat ungdomar, främst dem med icke europeisk bakgrund, för att utbilda andra ungdomar i mänskliga rättigheter, hbtq-frågor och rasism. Syftet är att dessa ska kunna föra samtal med jämnåriga ungdomar och med myndighetspersoner. Ambassadörerna fungerar som samtalsledare och inte som ledare.

Diplomerade flyktinginformatörer

I Borås och Sjuhärad görs försök med diplomerade flyktinginformatörer som alternativ till tolkar. Dessa guider kan många av flyktingarnas språk och är utbildade för att hjälpa nyanlända in i det svenska samhället.

Internationella kontakter

Internationella kontakter tycks vara relativt ovanliga i dessa sammanhang. Borlänge kommun gör dock ett försök att utveckla samverkan med två kommuner i Turkiet som har kurdisk majoritet. Tanken är att hitta gemensamma områden man kan samarbeta kring, exempelvis utbildning, ungdomar, demokrati, integration, kulturell förståelse samt jämställdhet. Syftet är att utveckla arbetet med integration i Borlänge men också att påverka demokratiutvecklingen i Turkiet.

Invandrarguider

I bland annat Västra Götaland har ett större antal svenskar, samt några personer av utländsk härkomst har utbildats till invandrarguider, vilket medfört att det finns personer runt i regionen som har kunskap om och intresse för integration. Särskilt viktig i projektet har en kvinna som talar arabiska, är muslim och bär slöja varit. Hon har öppnat många dörrar till etniska nätverk, inte bara tack vare att hon talar arabiska utan även för att hon har trovärdighet.

Faddrar

En del kommuner arbetar med faddrar för att skapa möten mellan ”svenskar och invandrare” omgående efter anländandet till orten. Syftet är ofta att faddrarna ska skapa en lokal förståelse och engagemang för värdet av mångfald. Faddrarna och de nyanlända träffas och umgås och gör aktiviteter tillsammans. En viktig uppgift är att invandrarna snabbt ska få ta del av bygdens sociala nätverk.

Lyckade försök har gjorts med faddrar på landsbygden som själva har utländsk bakgrund. När flyktingen kan möta landsmän som bor på landsbygden, är det lättare att stimulera dem till att själva flytta dit.

Familjer som stöd

Flera kommuner arbetar med familjer för att stötta ensamkommande barn och unga. Särskilt goda erfarenheter finns från de kommuner som utbildat värdfamiljerna och utvecklat rutiner för nätverk mellan dessa familjer och socialsekreterarna.

Flyktingguide

I Katrineholm och Vingåker arbetar men med flyktingguider som själva har en bakgrund som invandrade svenskar. Målet är att skapa möten mellan människor från olika kulturer och för att de nyanlända flyktingarna ska integreras naturligt. En viktig uppgift är att förklara för flyktingarna hur Sverige fungerar. I Halmstad arbetar Röda Korset med flyktingguider som är etniska svenskar och invandrade . I Göteborg arbetar men med göteborgare som flyktingguider, vars uppgift är att träffa nyanlända för att träna språk, berätta om Sverige, gå på teater eller bara ses för att prata. Man försöker matcha guider ochj nyanlända som har samma intressen. Män matchas baraq med män och kvinnor med kvinnor. Manhar dock haft problem att hitta tillräckligt många män som flyktingguider.

Mentorer

Mentorsprogram ger ofta goda effekter. Effektivt är att ha mentorer som är kunniga i olika yrken och branscher, för att stimulera att flyktingen blir anställningsbar eller utveckla egna affärsidéer. Det finns exempel på svenska föreningar som erbjuder yrkesmentorer för att underlätta för nyanlända att etablera sig i Sverige. Det har också gjorts intressanta försök med att utbilda särskilda mentorer för de invandrare som är intresserade av de gröna näringarna.

Volontärer

I Torsås kommun arbetar man med svenska volontärer för att hjälpa flyktingar genom att följa med till stan, handla, tyda post och bara vara vänner. Man har dock haft svårt att rekrytera dessa volontärer.

Studieresor

Det finns många exempel på att olika aktörer ordnar studieresor och seminarier för personer med utländsk bakgrund, för att skapa möten med landsbygden, dess lantbrukare och andra företagare. Att låta svenskar med utländsk bakgrund få komma ut på landet och besöka och kanske bo på en lantgård har öppnat mångas ögon. Vissa kommuner har kombinerat dessa studiebesök med att stimulera flyktingarna att skaffa kolonilotter.

Vänfamiljer

Begreppet vänfamiljer har använts i vissa kommuner för familjer som fungerar som ett extra stöd för flyktingfamiljer. Vänfamiljerna hjälper till med det praktiska som att fylla i blanketter, men ser också till att flyktingarna kommer ut på olika evenemang och får kontakt med sina nya grannar.

Vårdar

Flera kommuner arbetar med vårdar som tar emot de asylsökande. Vårdarna tar ansvar för att skapa möten mellan de asylsökande och naturen, hembygdsgården, fiskesjön etc. På så sätt får de nyanlända ett gott intryck av vad landsbygden kan erbjuda.

Värdfamiljer

En del kommuner arbetar med värdfamiljer, där nyanlända familjer matchas samman med etablerade svenska familjer.

Yrkeskompis

Efter en idé från Röda korset arbetar bl.a. Etablering Stockholm med begreppet yrkeskompis. Där matchas yrkeskunniga med en nyanländ utifrån yrkesområde, gemensamma intressen och erfarenheter, önskemål och personkemi. Kvinnor matchas normalt med kvinnor, män med män, familjer med familjer. Yrkeskompisarna får viss utbildning.